

RITA MILIŪNAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

ORCID id: orcid.org/0000-0002-2292-1818

Mokslinių tyrimų kryptys: neologija, norminamoji kalbotyra, sociolingvistika, kalbos technologijos.

DOI: doi.org/10.35321/all89-05

ŽODŽIŲ DARYMAS SU ATSKALOMIS LIETUVIŲ KALBOJE

Word Formation with Splinters
in the Lithuanian Language

ANOTACIJA

Straipsnyje nagrinėjamas lietuvių kalboje besiformuojantis netradicinis žodžių darymo būdas su nemorfeminiais elementais – atskalomis. Jį skatina lietuvių kalboje pastaruoju metu gausėjantys kontaminaciniai skoliniai (paprastai iš anglų kalbos) ir šio tipo verstiniai bei savakilmiai kontaminaciniai dariniai. Tiek kontaminacija, tiek naujų žodžių darymas su atskalomis plinta daugelyje Europos kalbų ir sulaukia įvairiapusių tyrimų.

Straipsnyje išryškinamos atskalų susidarymo priežastys, parodoma, kaip dalis atskalų semantiškai generalizuojamos arba specializuojamos ir patenka į morfemizacijos procesą, kol galiausiai gali tapti darybos morfemomis ar net savarankiškais leksemomis.

Tyrimo pagrindą sudaro Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyje nuo XXI a. pradžios kaupiami duomenys, apimantys tiek skolintus kontaminacinius darinius, tiek tuos, kurie yra tikėtini vertiniai arba pasidaryti pačioje lietuvių kalboje.

ESMINIAI ŽODŽIAI: žodžių daryba, kontaminacija, kontaminacinis darinys, atskala, neologija.

ANNOTATION

The article addresses a budding and unconventional method of word formation in the Lithuanian language, one that involves non-morphemic elements: splinters. It is driven by the recent surge of borrowed blends (that usually come from the English language) in the Lithuanian language, as well as translation and indigenous blends. Both blending and

word formation with splinters is becoming an increasingly widespread in many European languages and the subject of all kinds of research.

The article highlights the reasons behind the occurrence of splinters, showcases how some of the splinters are semantically generalised or specialised and enter the process of morphemisation to possibly eventually become formational morphemes or even stand-alone lexemes.

The study is grounded on the data from the Database of Lithuanian Neologisms going back to the early 21st century and covering both borrowed blends and those that are likely to be translations or indigenous blends.

KEYWORDS: word formation, blend, blending, splinter, neology.

IVADAS

Pastaruoju dešimtmečiu suintensyvėjus lietuvių kalbos neologijos tyrimams, pastebėta, kad vartosenoje daugėja naujadarų, kurie yra atsiradę kontaminacijos būdu. Kitaip tariant, ne pagal tradicines žodžių darybos taisykles suliejami į vieną keli semantiškai ir fonologiškai motyvuoti savarankiški žodžiai: bent vienas kuris iš jų patrupinamas, dažnai imant pirmojo pradžią, antrojo pabaigą, išmetant vieną iš tų žodžių sandūroje sutapusių dalių ir pan. Pavyzdžiui: *kačiu-lis*, *-ė* [*< katė + bičiulis*] ‘kas su kitais bičiuliaujasi siejamas kačių ir jų reikalų’; *degtuketė* [*< degtukas + etiketė*] ‘degtukų dėžutės etiketė’; *knygionas* [*< knyga + aukcionas*] ‘knygų aukcionas’¹ ir pan.

Lietuvių kalbotyroje kontaminaciniai dariniai dar vadinami kontaminaciniais žodžiais (Urbutis 2009: 327), kontaminantais (plg. Murmulaitytė 2018: 61–68; 2021: 95) arba maišiniiais (žr. Urbutis 2009: 355; Miliūnaitė 2014: 249; Murmulaitytė 2021: 77, 100 ir kt). Šiame straipsnyje vartojamas terminas *kontaminacinis darinys*, sistemiškai derantis prie paties žodžių darymo² būdo pavadinimo *kontaminacija*.

Remiantis dabartinės lietuvių kalbos vartosenos duomenimis, kurių pagrindą sudaro ND bazė, jau yra atlikta žvalgomųjų tyrimų: aiškintasi kontaminacijos santykis su tradicine žodžių daryba, tokių darinių atsiradimo

¹ Čia ir toliau naujažodžiai bei kita su jais susijusi žodyninė informacija (kilmė, reikšmė) imami iš Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyno (toliau – ND), jeigu nenurodyta kitaip. Taupumo sumetimais straipsnyje kai kur naujažodžių kilmė ir reikšmės nenurodomos, jas galima rasti minėtame duomenyne.

² Straipsnyje vartojama sąvoka *žodžių darymas* (ne *žodžių daryba*) tada, kai reikia pabrėžti, kad žodžių atsiranda ir kitokiais būdais, nei apima tradicinė lietuvių kalbos žodžių daryba (plg. anglų k. *word-formation* ‘žodžių daryba’ ir *word creation* ‘žodžių kūrimas’ (Mattiello 2018: 4)).

priežastys ir būdai, sandaros ypatybės, taip pat šios tematikos tyrimų perspektyvos (žr. Miliūnaitė 2014: 246–264; 2022: 306–310; Murmulaitytė 2018: 60–70; 2020: 41–45; 2021: 74–81; Aleksaitė 2021: 17–34 ir daugiau šiose publikacijose nurodytos literatūros), turint prieš akis platų įvairių užsienio kalbų tyrimų kontekstą (žr. Gries 2004: 639–667; Lehrer 2007: 115–133; Bombi 2017: 280–281; Renner 2018: 2–12; Hamans 2021: 659–691 ir kt.). Kontaminacija ypač būdinga anglų kalbai ir jos poveikį (dažnai per vertimus) patiriančioms kitoms Europos kalboms³ (žr. Pharies 1987: 271–289; Renner 2015: 121–122; Cacchiani 2016: 305–313; Renner 2018: 2, 5–6), net toms, kurioms toks naujų žodžių darymo būdas iki XX a. pab. – XXI a. pr. nebuvo būdingas, tarp jų – bulgarų, latvių, ispanų ir serbų kalboms (plg. Lalić-Krstin 2008: 237; Ločmele, Veisbergs 2011: 312; Stamenov 2015: 175; Balteiro 2017: 1–14; Tomić 2019: 248–249).

Kuo daugiau kontaminacinių darinių vartosenos duomenų sukaupiami, tuo daugiau atsiranda tyrimo aspektų, ir tai gerai matyti nuolat gausėjančiose tiek užsienio, tiek lietuvių autorių publikacijose. Pastebėta, kad kontaminaciniai dariniai, ypač tokiose kalbos vartojimo srityse kaip verslas (reklama, prekyženkliai), žiniasklaida, politika, grožinė literatūra (plg. Tomić 2019: 248–249; 2022: 19–22) kartais pradeda sudaryti didesnes ar mažesnes darinių, kurie turi bendrų dėmenų, grupes. Kitaip tariant, nors dažnai teigiama, kad kontaminaciniai dariniai yra unikalūs žodžių darymo (ar vertybos) rezultatai, jų gausėjimas ir ištisų modelių plitimas leidžia į šį procesą žiūrėti kiek kitaip.

Klausimas – „kaip traktuoti žodžius su naujaisiais tarptautiniais žodžių sandais (pvz., *-nomika*, *-geitas*, *-holikas*, *-holizmas*, *-mobilis*, *-matas*, *-exit* ir kt.“?) – jau keltas Daivos Murmulaitytės straipsnyje (2018: 62, 66) ir kiek plėtotas Ritos Miliūnaitės monografijoje (2022: 322–326). D. Murmulaitytė teigia: „ryškėja polinkis naujus žodžius daryti prie kitų žodžių tiesiogiai segant šiuos baigmenis, o ne maišant su juos jau turinčiais pradiniais žodžiais“, kartu pripažįsta, kad „reikia atskirai tirti kiekvieno žodžio atsiradimo istoriją, semantiką, vartoseną, vieni jų pasirodys skoliniai, kiti vertiniai ar analoginiai dariniai, treči – indigenūs kontaminantai, ketvirtų atsiradimas taip ir liks iki galo nenustatytas, nes jie savarankiškai galėjo būti pasidaryti keliose kalbose arba iš jų pasiskolinti“ (ten pat, 66).

³ Anglakalbiai yra tiek pamėgę kontaminacinį žodžių darymo būdą, kad net kartais vadinami šios rūšies dariniu *blendaholics* [*< blend* ‘kontaminacinis darinys’ + (*alco*)*holic* ‘turintis priklausomybę nuo ko nors’] (Correia Saavedra 2016: 55). Kai kuriuose naujausiuose anglų kalbos naujadarų (neologizmų) šaltiniuose randama apie 43 proc. kontaminacinių darinių; XX a. antroje pusėje jų būdavo suskaičiuojama apie 5–10 proc. (ten pat). ND 2023 m. gegužės pabaigos duomenimis, lietuvių kalbos kontaminaciniai dariniai sudaro apie 5 proc. visų naujadarų (įskaitant vertinius) (236 iš 4758) arba apie 2,7 proc. visų ND naujažodžių (8860).

Taigi susiduriame su lietuvių kalboje dar mažai tyrinētu, bet akivaizdžiai plintančiu ir įvairių teorinių klausimų keliančiu žodžių darymo būdu, naudojant kontaminacinių darinių dėmenis. Pirmiausia, patys kontaminaciniai dariniai, iki atsirandant jų srautui, buvo laikomi kalbos pakraščiais (žr. Kabašinskaitė 1998; Urbutis 2009: 354–355) ir nesulaukdavo didesnio tyrėjų dėmesio. Antra, tyrėjai jaučia lietuvių kalbos duomenų stoką, kad būtų galima daryti svaresnes išvadas (Murmulaitytė 2021: 102), o, kaip bus matyti, kontaminacinių darinių vartojimo dažnumas yra lemiamas veiksnys tapti naujų žodžių darymo analogais.

Kontaminacinių darinių dėmenims (pamatinių žodžių fragmentams) lietuvių kalboje pavadinti galėtų būti perspektyvus terminas *atskalà* (plg. angl. *splinter*⁴ ‘atskala, skeveldra’, žr. Miliūnaitė 2022: 322–326).

Straipsnyje atskalų tema gvildenama išsamiau, turint prieš akis užsienio literatūros kontekstą. Taip pat kasmet sukaupiama vis daugiau lietuvių kalbos vartosenos duomenų, nes pagrindinis jų šaltinis ND nuolat pildomas, ir kontaminacinių skolinių bei darinių jame taip pat nuosekliai daugėja. Straipsnyje keliamas tikslas panagrinėti į lietuvių kalbą patenkančių kontaminacinių skolinių bei savakilmių ar verstinių darinių sandaros ypatybes ir nustatyti atskalų naudojimo naujiems žodžiams daryti pačioje lietuvių kalboje polinkius. Šiam tikslui pasiekti numatomi tokie uždaviniai:

- 1) pateikti tiriamojo objekto – atskalų – sampratą ir šios tematikos užsienio tyrimų apžvalgą;
- 2) išnagrinėti ND fiksuotų kontaminacinių skolinių bei darinių (ne)morfeminę sandarą ir nustatyti pasikartojančias atskalas kaip potencialą naujiems žodžiams lietuvių kalboje daryti;
- 3) apibūdinti pasikartojančių atskalų semantines ypatybes ir jų morfemizacijos (virtimo darybos priemonėmis) polinkius.

Dariniams su atskalomis nagrinėti taikoma sinchroninė žodžių darybos bei morfeminės ir nemorfeminės sandaros analizė, semantinė atskalų analizė, aprašomasis ir analitinis metodai. Straipsnį sudaro Įvadas, dvi dalys, suskirstytos į smulkesnius skyrius, ir Išvados bei dažniausių morfemizuotų atskalų lietuvių kalbos naujažodžiuose Priedas. Pirmoje dalyje apžvelgiama atskalų problematika užsienio tyrėjų darbuose: mėginimai apibrėžti atskalas, nustatyti jų susidarymo priežastis ir santykį su tradicinės žodžių darybos būdais. Antroje dalyje aprašomos lietuvių kalbos vartosenoje pastaruoju dešimtmečiu fiksuotų kontaminacinių skolinių ir verstinių bei savakilmių darinių pagrindu susidariusios atskalos, kurios naudojamos naujiems žodžiams lietuvių kalboje daryti.

⁴ Apie šio termino atsiradimą 1961 m. anglų kalboje specifinės prigimties kalbos vienetams vadinti kontaminacijos procese ir tolesnę jo raidą žr. Bauer 2005: 104–105; Jurado 2019: 8–9.

1. ATSKALŲ PROBLEMATIKA

Nagrinėjant atskalų problematiką, reikia trumpai sustoti prie kai kurių kontaminaciniams dariniams būdingų ypatybių. Jos padeda paaiškinti, kaip ir dėl kokių priežasčių kai kurios atskalos, kaip nemorfeminį statusą turintys kalbos elementai, gali ilgainiui morfemizuotis.

1.1. Kontaminaciniai dariniai, jų unikalumas ir nuspėjamumas

Kontaminaciniai dariniai paprastai apibūdinami kaip situaciniai (okaziniai) dariniai, liudijantys autentiškus, unikalius kalbos kūrybos aktus. Ši jų ypatybė išnaudojama ir kaip stilistinėraiškos priemonė, siekiant pritraukti dėmesį, sukelti žaidimo žodžiais efektą, pavyzdžiui, grožiniuose kūriniuose, reklamose, kuriant prekių ar įmonių pavadinimus, žiniasklaidos antraštes ir pan. (Lehrer 2007: 115–116; 128–131; Renner 2015: 119–133; Grlj 2022: 102). Adresatams siūlomos žaidimo taisyklės, ir jie patiria pažinimo džiaugsmą bei malonumą, gebėdami atspėti kontaminacinio darinio kodą, nustebdami dėl netikėtų sąskambių ar asociacijų, kurias sukelia kelių žodžių fonetinė ar reikšmių sandūra, ir pan. (apie žaidimus kontaminaciniais dariniais italų kalboje žr. Cacchiani 2016: 318–324). Pavyzdžiui:

begemotina [*< begemotas + motina*] ‘begemoto motina’;

miaujiena [*< miau + naujiena*] ‘su katėmis ir jų priežiūra susijusi prekybos naujiena’;

Tiltanikas [*< tiltas + „Titanikas“*] ‘2023 m. nuvirtęs, pasviręs ir pusiau į orą iškilęs Alfonso Meškinio (Kleboniškių) tiltas, primenantis skęstantį „Titaniką“’.

Taip pat kontaminacinių darinių atsiranda dėl objektyvios tikrovės diktuojamo poreikio pavadinti kokį nors dažnai unikalų hibridinį objektą (mišrūną), plg.:

coliūgas [*< cukinija + moliūgas*] ‘cukinijos ir moliūgo hibridas’;

zebrasilas [*< zebras + asilas*] ‘zebrės ir asilo mišrūnas’.

Anglų kalbos žodžių daryboje laikomasi nevienodo požiūrio į kontaminacinius darinius (Renner 2015: 121–122). Vieniems tai dūrinių potipis (arba sutrumpintas dūrinių variantas, žr. Lehrer 2007: 117), kitiems – trumpinių (angl. *clippings*) tipas, tretį juos laiko tarpiniu pirmųjų dviejų rezultatu. Pavyzdžiui, anglų kalbos žodis *modem* ‘modemas’, sudarytas iš dviejų žodžių pradžių [*< modulator + demodulator*], ne visų laikomas kontaminaciniu dariniu: jis gali būti traktuojamas kaip akronimų (raidinių santrumpų) potipis – sudėtinis

trumpinys ir pan. (plg. Grlj 2022: 88). Lyginant kontaminacinius darinius su dūriniais, nurodoma, kad abiem atvejais vienam žodžiui padaryti naudojami du ar daugiau savarankiškų žodžių, o skirtumas tas, kad kontaminaciniai dariniai yra nereguliarūs ir tik iš dalies nuspėjami, nes jų pavidalas kaskart priklauso nuo pasirenkamų dėmenų ypatybių (Beliaeva 2019: 2–3). Todėl jie netelpa į tradicinės žodžių darybos taisykles ir negalimi analizuoti morfemų lygmeniu (plg. Mattiello 2018: 5). O dažniausiai pripažįstama, kad kontaminaciniai dariniai – gana neapibrėžta darinių kategorija, išeinanti už tradicinės gramatikos ribų ir priskirtina negramatinei morfologijai (angl. *extra-grammatical morphology*, žr. Mattiello 2013: 127–139; Beliaeva 2019: 3), kuriai priklauso ir tokie žodžių darymo būdai kaip įvairių rūšių žodžių ir jų grupių trumpinimas, santrumpų (įskaitant akronimus) darymas ir pan. (žr. Urbutis 2009: 347–357).

Tokią gana laisvą kontaminacinių darinių sampratą lemia ne tik spontaniškas jų radimasis. Netikėtumo efektą dažnai sukelia atsitiktinis dviejų žodžių formos panašumas ar dalinis garsinis (grafinis) sutapimas (plg. *katuiruotė* < *katė* + *tatuiruotė* ‘katės įdrėskimas žmogui’). Kyla ir keblumų, mėginant nusakyti esminius šių darinių skirtumus nuo tradicinės žodžių darybos, ypač dėl slankios juos sudarančių dėmenų ribos (Murmulaitytė 2018: 61; Grlj 2022: 102; Tomić 2022: 15–17).

Europos kalbų kontaminacinių darinių tyrimai (tarp jų ir lyginamieji, pavyzdžiui, anglų ir pranzūzų kalbose, žr. Grlj 2022: 85–106), daugėjant duomenų, plečiasi ir atskleidžia vis naujų šio tipo žodžių ypatumų. Taikant įvairius kiekybinius ir kokybinius tyrimo metodus, aiškinamasi jų susidarymo fonetiniai, gramatiniai ir semantiniai dėsniniai bei polinkiai, dėmenų sąveika (žr. Lehrer 2007: 117–121; Arndt-Lappe, Plag 2013: 357–563; Mattiello 2018: 9–10; Jurado 2019: 6–8; Grlj 2022: 88–89; Tomić 2022a: 412 ir ten nurodytą literatūrą), pateikiama įvairių klasifikacijų (žr. Lehrer 1996: 364–366; Renner 2015: 122–123; Cacchiani 2016: 313–318). Pavyzdžiui, kontaminacinių darinių klasifikacijos pagrindas gali būti jų formalieji ar semantiniai požymiai, skiriami pagal dėmenų santykius. Tiek anglų, tiek kai kuriose kitose (vokiečių, serbų) kalbose pagal kontaminacinių darinių morfosemantinį skaidrumą skiriami keturi jų darymo būdai: visa apimantis, kontūrinis, dalinis ir fragmentiškas (angl. *complete*, *contour*, *semi-complete*, *fragment blending*; žr. Tomić 2022: 14–37 ir ten nurodytą literatūrą). Taip pat atliekami eksperimentai su kalbos vartotojais, aiškinantis, kas lemia kontaminacinių darinių identifikaciją ir kilmės interpretacijas (Lehrer 2007: 126–128).

Kontaminacinius darinius sudarančių pirminių žodžių įvairovė lietuvių kalboje didėja, plg.: ištiktukas + daiktavardis (*miaujiena* < *miau* + *naujiena*), santrumpa + daiktavardis (*fideranas*, *-ė* < FIDI ‘Fizikų diena – kasmetė Vilniaus

universiteto fizikų šventė' + *veteranas*), daiktavardis + veiksmazodis (*radarom* < *radaras* + *darom*⁵) ir kt.

Spartų ir reprezentatyvų šių reiškinių tyrimą stabdo objektyvios priežastys, iš kurių svarbiausia – pačią naujausią vartoseną atspindinčių tekstynų ir kompiuterinių tyrimo įrankių stoka. Be to, lietuvių kalboje prisideda kitų kalbų veiksnys (intensyvus skolinimasis ir vertimas), apsunkinantis nustatyti kontaminacinių darinių atsiradimo priežastis, būdus ir pagal tai juos kategorizuoti.

Nagrinėjant kontaminacijos reiškinius lietuvių kalboje, pirmiausia negalima išleisti iš akių tokių skolintų naujažodžių, kurie kilmės kalbose (ypač gausiai į lietuvių kalbą patenkantys iš anglų kalbos) yra atsiradę kontaminacijos būdu. Pavyzdžiui:

gitalėlė (angl. *guitalele* [< *guitar* 'gitarą' + *ukulele* 'ukulelė']) 'gitaros ir ukulelės savybių turintis styginis muzikos instrumentas';

mogilizacija (rus. *могилизация* [< *могила* 'kapas' + *мобилизация* 'mobilizacija']) 'mobilizacija (atsargos karo prievolinkų šaukimas į karinę tarnybą) kaip tiesus kelias į mirtį (kapą)';

mokteilis (angl. *mocktail* [< *mock* 'netikras' + *cocktail* 'kokteilis']) 'nealkoholinis kokteilis (paprastai iš vaisių sulčių)' ir pan.

Tiems, kurie moka užsienio kalbų, tokių kontaminacinių skolinių sandara ir reikšmė net be platesnio konteksto paprastai būna nesunkiai numanoma.

Taip pat kontaminacinių darinių daroma pačioje lietuvių kalboje iš savakilmų žodžių arba įprastų skolinių, pavyzdžiui:

varškepas [< *varškė* + *apkepas*] 'varškės apkepas';

atostogenas [< *atostogos* + *genas*] 'genuose užkoduotas atostogų troškimas' ir kt.

Kontaminacinių darinių lietuvių kalboje atsiranda ir verčiant iš kitų kalbų⁶ – atkartojant kontaminacinę žodžio formą⁷, pavyzdžiui:

biurslas (plg. angl. *burness* [< *bureaucracy* 'biurokratija' + *business* 'verslas']) 'biurokratų ar politikų kuriamas verslas, skirtas jų interesams tenkinti';

labraliūtas (plg. angl. *labralion* [< *labrador* 'labradoras' + *lion* 'liūtas']) 'labradorų veislės šuo, apkirptas, kad būtų panašus į liūtą' ir kt.

⁵ Lietuvoje gerai žinoma kasmetė aplinkos švarinimo akcija „Darom“.

⁶ Ar kontaminacinis darinys yra verstinis, galima nustatyti, tik žinant pirminį šaltinį (originalo tekstą) arba bent nelietuviškas realijas atspindintį kontekstą, todėl šios rūšies kontaminacinių darinių skyrimas yra gana sąlygiškas.

⁷ Pažymėtina, kad verčiant į lietuvių kalbą kitų kalbų kontaminacinius darinius, nebūtinai laikomasi vertimo padėmeniui: gali būti taikomos ir kitos vertimo strategijos. Taigi ir atskalos ne visada išlaikomos. Kai kurios iš jų verčiant tampa savarankiškais žodžiais ar dūrinių dėmenimis, taigi vyksta antriniai žodžių darymo procesai (žr. Miliūnaitė 2014: 258).

Duomenų daugėjant, atsiranda pagrindo kalbėti ir apie kontaminacinių darinių reguliarumą bei produktyvius darybos modelius (plg. Beliaeva 2019: 17; Tomić 2022a: 412). Pavyzdžiui, anglų kalboje iš žodžių *work* ‘darbas’ ir *vacation* ‘atostogos’ padarytas kontaminacinis darinys *workcation* (ir variantas *workation*)⁸ ‘laikas, kai darbas derinamas su atostogomis, išvykomis už darbovietės ribų’. Naujojo darinio dalis *-cation* ilgainiui apibendrinta kaip darybos priemonė įvairių rūšių atostogų pavadinimams daryti, taigi tampa savotišku afiksu (plg. *spacation* ‘atostogos, leidžiamos spa paslaugas teikiančiuose centruose, *spatostogos*’; *staycation* ‘atostogos, leidžiamos namie ar netoliese, savo šalyje’, MD).

Plintantys ir vis dažniau vartojami kontaminaciniai dariniai tampa nuspėjami: tyrėjai pastebi įvairių fonetinių ir semantinių dėšningumų, kaip yra sulipdomi kelių žodžių fragmentai (Arndt-Lappe, Plag 2013: 540–543; Mattiello 2013: 135–137; Renner 2015: 119–132). Didžioji jų dalis ne tik anglų kalboje sudaromi iš dviejų žodžių, dažniausiai pirmojo imant pradžią, antro pabaigą. Esama ir kitokių variacijų, įskaitant sanklotos (angl. *overlap*) susidarymą, vieno žodžio fragmento įterpimą į kitą ištisą žodį, trijų (plg. angl. *japornimation* < *Japan* + *porn* + *animation*, pavyzdys iš Mattiello 2013: 307) ar daugiau žodžių suliejimą, arba kelių žodžių fragmentai maišomi kitais netradiciniais būdais (plg. Lehrer 1996: 364; Beliaeva 2019: 2, 17). Anglų kalboje pastebėtas dėšningumas, kad kontaminacinis darinys pagal skiemenų skaičių paprastai sutampa su ilgesniojo pamatinio žodžio skiemenų skaičiumi arba yra skiemeniu ilgesnis, taip pat dažniausiai išlaikoma ilgesnio dėmens kirčio vieta (Arndt-Lappe, Plag 2013: 558–559; Beliaeva 2019: 7–8). Manoma, kad tai daugiausia susiję su naujų darinių atpažįstamumo problema (Gries 2012: 159–160).

1.2. Atskalų samprata ir jų ypatybės

Vienas iš svarbiausių formaliųjų kontaminaciniams dariniams būdingų požymių yra tas, kad keli žodžiai suduriami į vieną nepaisant pamatinius žodžius sudarančių morfemų ribų (Beliaeva 2019: 8–9). Tiesa, lietuvių kalboje kuris nors dėmuo gali sutapti su pirminio žodžio kamienu⁹. Tos žodžių nuotrupos, naudojamos naujiems žodžiams, taigi ir kontaminaciniams dariniams, daryti, ir vadinamos atskalomis (plg. Štekauer 2000: 108; Mattiello 2018: 5). Jos vienos pačios nevartojamos kaip savarankiški žodžiai (Lehrer 2007: 116).

⁸ Apie šio kontaminacinio skolinio vertinį *darbostogos* žr. antroje straipsnio dalyje.

⁹ Vienas iš lietuvių kalboje dar mažai tyrinėtų kontaminacinių darinių aspektų (žr. Murmulaitė 2018: 67; 2021: 98–102) kaip tik yra jų dėmenų struktūra ir skirtumas nuo dūrinių ar sutrauktinių žodžių (plg. senesnius vertinius *profsqjunga*, *santehnikas* ir pan.).

Atskalų forma glaudžiai susijusi su semantika: paprastai atskalos būna tokio ilgio, kad galėtų būti atpažįstama jų kilmė (pirminis žodis, nuo kurio šis elementas atskeltas), pavyzdžiui:

sveikoninė [*< sveik[as] + [lig]oninė*] ‘kitas ligoninės pavadinimas – kai svarbiau pabrėžti sveikimą ir sveikatą’;

Vilnecija [*< Viln[ius] + [Ve]necija*] ‘Vilnius, kuris dėl vasaros liūtis patvinus gatvėms, tapo panašus į Veneciją’ ir kt.

Taigi kalbos vartotojai atskalų reikšmę suvokia tik siedami jas su pirminiais žodžiais.

Kontaminacinių darinių tyrėjų dėmesį patraukia viena juos sudarančių dėmenų ypatybė, ypač išryškėjusi pastaraisiais dešimtmečiais: kai kurie dėmenys gali būti nebesiejami su pirminiu žodžiu ir pakartotinai vartojami naujiems žodžiams daryti (Beliaeva 2019: 9)¹⁰. Atskalos gali būti pridamos prie daromų žodžių pradžios (angl. *cyber-*) arba prie galo (angl. *-tainment*) (žr. Correia Saavedra 2016: 57; Tomić 2019: 251–252), nors kurį laiką, greičiausiai stokojant duomenų, manyta, kad, darant naujus žodžius su reinterpretojamomis atskalomis, joms būdinga atsidurti tik žodžio gale. Anglų kalboje (o iš jos ir kitose kalbose) esama polinkio morfemizuotomis atskalomis virsti net vienam garsui (raidei), plg. *e-* (angl. *email* ‘elektroninis paštas’, *esports* ‘elektroninis sportas, sportas’), rodantį sąsają su elektronine terpe; *k-* (*kpop* ‘populiarioji Pietų Korėjos kultūra’, *kdrama* ‘draminis Pietų Korėjos televizijos serialas’), rodantį sąsają su Pietų Korėjos kultūra; *s-* (*smarketing* [*< sales* ‘pardavimai’ + *marketing* ‘rinkodara’], liet. skolinys *smarketingas*), rodantį sąsają su pardavimais, ir kt.

Taigi įvairiose kalbose dažnai vartojamų kontaminacinių darinių dėmenys gali būti apibendrinami (reinterpretojami) kaip nemorfeminės žodžių dalys, kurios gali atlikti darybos priemonės funkciją ir sukuria analogų bazę naujiems dariniams (žr. Jurado 2019: 1; Tomić 2019: 249–250; Rio-Torto, Sandrini 2022: 115). Tokios atskalos kartais dar vadinamos *išlaisvintaisiais afiksais* (angl. *libfix < liberated + affix*, žr. Hamans 2021: 663–665), *menamosiomis morfemomis* (žr. Miliūnaitė 2022: 322–326).

Teoriškai apibrėžiant naujiems žodžiams daryti vartojamas atskalas, mėginama jas atriboti nuo panašių tradicinės žodžių darybos elementų: afiksų (priešdėlių ir priesagų), plačiai suprantamų afiksoidų (prefiksoidų ir sufiksoidų, žr. Keinys 1999: 74, 111, 114; dėl afiksoidų sampratos įvairovės žr. Rutkienė 2019: 141–146) ir šakninių morfemų (Lehrer 1996: 361–362; Mattiello 2018: 5–8). Atskalos, kaip nemorfeminės žodžių dalys, laikomos tarpiniais elementais tarp afiksų ir šaknų (Callies 2016: 11). Afiksai turi apibendrintą (gramatikalizuotą)

¹⁰ Kai kada atskalomis vadinami tik tokiu būdu jau atsiskyrę kontaminacinių darinių dėmenys (žr. Bauer ir kt. 2013: 19).

reikšmę, o atskalos – tik dalį pirminio žodžio semantinio turinio (Bauer ir kt. 2013: 19). Nuo afiksoidų (žr. Ralli 2020: 220–222; Miliūnaitė 2022: 313–322), įskaitant neoklasikinius elementus (žr. Inčiuraitė-Noreikienė 2015: 247–249), atskalos skiriasi tuo, kad afiksoidai yra pastovūs vieno žodžio pradžios ar pabaigos trumpiniai, išlaikantys semantinį ryšį su šaknimis (plg. angl. *eco-* ‘eko-’ ← *ecology* ‘ekologija’), reguliariai naudojami naujiems žodžiams daryti (plg. Mattiello 2018: 7).

Tačiau daugelis užsienio autorių, kalbėdami apie atskalas, pabrėžia jų statuso netvarumą ir didesnę ar mažesnę polinkį į morfemizaciją (Lehrer 1996: 361–362; 2007: 121; Jurado 2019: 9–11) – tapimą morfemomis, kai atskalos praranda tiesioginį ryšį su pradiniu kontaminaciniu dariniu ir pradedamos reguliariai vartoti naujiems žodžiams daryti. Todėl tie patys kontaminacinių darinių dėmenys skirtinguose šaltiniuose (ir skirtingu metu) interpretuojami nevienodai¹¹. Gali būti keblu nustatyti ribą tarp kontaminacinio darinio, atsiradusio pagal analogiją, ir vedinio su morfemizuota atskala (Bauer ir kt. 2013: 459). Tik chronologiškai stebint patį procesą, įmanu teigti, kad pradiniu atskalos atsiskyrimo nuo kontaminacinio darinio etapu, kai veikia analogija, dar galima įžvelgti vyksiant antro ar trečio darinio su ta pačia atskala kontaminaciją, bet, gausėjant tokių darinių, jau kalbėtina apie kitokio tipo darinius (vedinius ar dūrinius) su morfemizuotomis atskalomis (plg. Callies 2016: 6; Mattiello 2018: 7, 17; dar žr. Jurado 2019: 9 ir ten aptariamus įvairius požiūrius).

Tačiau taip nutinka ne visoms atskaloms (Jurado 2019: 8). Ieškant atsakymo į klausimą, kodėl tik kai kurios atskalos yra produktyvios ir linkusios morfemizuotis, nurodomos dvi šiam procesui būtinos sąlygos: kontaminacinių darinių vartojimo dažnumas (jis savo ruožtu priklauso nuo įvairių nekalbinių veiksnių) ir semantinis skaidrumas (Lehrer 2007: 115; Mattiello 2018: 15; Tomić 2019: 251). Jeigu atskala produktyvi, tada labiau linkstama naujus darinius su ja traktuoti kaip atskalos morfemizacijos rezultatą. Kartais nurodoma, kad tokių naujų darinių turėtų būti ne mažiau kaip trys ar net penki (Tomić 2019: 251–252).

Semantinis atskalų aspektas ypač svarbus kontaminacinių darinių funkcionalumui, nes tik suvokdamas kontaminacinį darinį sudarančių atskalų ryšį su pirminiais žodžiais, kalbos vartotojas gali suprasti paties kontaminacinio darinio reikšmę ir iš atskalų semantinio ryšio perprasti naujadaro stilistines konotacijas, žodžių žaismą bei kitas jo autoriaus komunikacines intencijas (Tomić 2022: 14–37). Tad kalbos vartotojai, dažnai susidurdami su konkrečiais kontaminaciniais dariniais, kad ir nesąmoningai, analizuoja jų struktūrą ir kai kuriuos dėmenis

¹¹ Pavyzdžiui, anglų kalboje minėtasis dėmuo *e-* vienuose šaltiniuose laikomas atskala, kituose – prefiksoidu arba priešdėliu; dėmuo *-gate* (liet. *-geitas*), rodantis sąsają su koku visuomenei reikšmingu skandalu, laikomas sufiksoidu arba priesaga ir pan. (žr. Lehrer 2007: 123–124).

reinterpretuoja kaip reikšmės nešėjus, o paskui juos panaudoja naujiems žodžiams kurti.

Pavyzdžiui, anglų kalboje pagal žodį *alcoholic* ('alkoholikas – kas turi priklausomybę nuo alkoholio') pasidarytas kontaminacinis darinys *workaholic* (liet. vertinys *darboholikas*, -ė), vėliau atsirado daugiau panašių darinių: *chocoholic* (liet. vertinys *šokoholikas*, -ė 'kas turi priklausomybę nuo šokolado'), *sugarholic* 'kas turi priklausomybę nuo cukraus') ir kt. Taigi susiformavo atskala -(a)holic ir ilgainiui įgijo bendresnę reikšmę 'kas turi kokią nors priklausomybę', gerokai atsietą nuo pirminio žodžio *alcoholic* reikšmės. Su tokia semantiškai reinterpretuota, įgavusia specifinę, labiau apibendrintą reikšmę nei pirminiame žodyje (taigi patekusia į morfemizacijos procesą) atskala daromasi naujų žodžių, visiškai nesusijusių su priklausomybe nuo alkoholio. Apskritai pastebėta, kad, pavyzdžiui, serbų kalboje atskalų, kurios tampa semantiškai autonomiškos, reikšmės dažnai metaforizuojasi (Tomić 2019: 262). Semantinę kai kurių atskalų savarankiškumą gerai iliustruoja ir anglų kalbos pavyzdys – darinys *meatitarian* (liet. *mėsavalgis*, -ė 'tas, kurio racione vyrauja mėsa'), kur atskala -(i)tarian, kadaiše atskelta nuo žodžio *vegetarian* (liet. *vegetaras*, -ė 'kas laikosi principo nevalgyti mėsos') įgavo apibendrintą reikšmę daryti asmenų pavadinimams pagal valgomo maisto pobūdį (Lehrer 2007: 126). Kitaip tariant, „mėsataras“ nėra *vegetaro* tipas.

Dar vienas atskalų raidos etapas – jų degramatikalizacija, t. y. virtimas savarankiškais leksemomis. Būdingas pavyzdys – angl. *hamburger* [< *Hamburg*] 'hamburgeris (mėsainis, suvožtinis su mėsa)', reinterpretuotas kaip *ham* 'kumpis' + *-burger*, ir su šia semantiškai nuo *hamburgerio* atsietą atskala pradėta daryti daugiau panašių užkandžių pavadinimų (*chesseburger* 'čyzburgeris (sūrainis, suvožtinis su sūriu)', *fishburger* 'fišburgeris (žuvainis, suvožtinis su žuvimi)' ir kt. O ilgainiui atskala *-burger* tapo savarankišku žodžiu *burger* (Lehrer 2007: 125; Bauer ir kt. 2013: 528; Correia Saavedra 2016: 56; Mattiello 2018: 7) 'burgeris (suvožtinis)'.

Taigi žodžiai su atskalomis gali būti traktuojami keleriopai, ypač atsižvelgiant į vartojimo dažnumą ir skirtingus atskalų morfemizacijos etapus (žr. Lehrer 2007: 120; Bauer ir kt. 2013: 528; Jurado 2019: 1):

1) laikomi naujais kontaminaciniais dariniais, pagal analogiją besiremiančiais pradiniu dariniu (*alcoholic* → *workaholic*);

2) laikomi vediniais ar dūriniais, padarytais su naujai susiformavusiu, taigi įgavusiu savarankišką reikšmę morfeminiu elementu – atskala (pavyzdžiui, -(a)holic → *chocoholic*).

Kontaminacijos procese kaskart sąveikauja du žodžiai, ir vienokiu ar kitokiu būdu paprastai nuskeliama jų pradžia ar pabaiga. O antruoju atveju naujo žodžio darybos procese pradinis žodis nedalyvauja: jau susiformavusi atskala tiesiog

pridedama prie kito žodžio viso ar patrumpinto kamieno (dar plg. liet. *rūbaholikas*, *-ė* [*< rūbas + holikas*, *-ė*] ‘kas neatsispiria pomėgiui kuistis dėvėtų drabužių parduotuvėse’).

2. ATSKALŲ NAUDOJIMAS NAUJIEMS ŽODŽIAMS LIETUVIŲ KALBOJE DARYTI

Su skoliniais atėjusios ir dažnai ne vieno naujažodžio (įskaitant hibridus) sandaroje pasikartojančios atskalos lietuvių neologijoje dažniausiai tapatinamos su tarptautiniais (neoklasikiniais) dėmenimis, priskiriamos tokių dėmenų sąrašams, taigi fiksuojamos jau kaip morfemizuotos (žr. Aleksaitė 2022). Kaip minėta straipsnio Įvade, D. Murmulaitytė žodžius su dėmenimis *-nomika*, *-geitas*, *-holikas*, *-ė*, *-holizmas*, *-mobilis*, *-matas*, *-busas*, *-exit* ir kt., atsiradusiais iš kontaminantų, vadina naujaisiais tarptautiniais sandais ir išskiria kaip atskirą kontaminacijos tyrimų aspektą (Murmulaitytė 2018: 62, 66; 2021: 81, 131). Tokių atskalų turintys žodžiai (skoliniai ar vertiniai ir savakilmiai dariniai) taip pat priskiriami kontaminacinių darinių grupei (plg. Murmulaitytė 2021: 103). Apie pačioje lietuvių kalboje susidarancias morfemizuotas atskalas duomenų nėra daug, juolab tyrimų dar beveik nesama (žr. Miliūnaitė 2022: 324–325).

2.1. Tiriamieji duomenys

Kontaminaciniai dariniai, kaip unikalūs kalbos reiškiniai, nėra lengvai aptinkami, reikalauja nuolat stebėti vartoseną. Paprastai panašiems tyrimams užsienio autoriai renka duomenis iš įvairių šaltinių – anksčiau skelbtų mokslo publikacijų, žiniasklaidos, reklamos, įvairių naujažodžių žodynėlių ir pan., bet ir jų esama ribota. Įvairiais aspektais tiriamų kontaminacinių darinių imtis paprastai būna 100–600 žodžių (plg. Jurado 2019: 14; Grlj 2022: 88; Tomić 2022a: 413). Lietuvių kalboje privalumą teikia nuolat atnaujinama naujažodžių sanakaupa – Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas (ND). Turint kontaminacinių skolinių ir darinių sąrašą, nagrinėti morfemizuotas atskalas yra paprasčiau, o jas nustčius, galima papildomai atlikti paiešką įvairiose kitose duomenų sanakauose (tekstynuose).

ND antraštyne 2023 m. gegužės pabaigoje fiksuota 8860 naujažodžių¹²; iš jų pagal atsiradimo būdą 204 turi žymą ‘kontaminacinis skolinys’,

¹² Pažymėtina, kad prie naujažodžių ND skiriami ir skoliniai, ir naujos žodžių reikšmės, ir įvairios santrumpos.

236 – ‘kontaminacinis darinys’ (įskaitant vertinius), dar 32 – žymą ‘(galimas) kontaminacinis darinys’ (pastarieji straipsnyje nenagrinėjami dėl šiuo atveju įmanomos keleriopos darinių interpretacijos, plg. Murmulaitytė 2021: 97). Taigi su kontaminacija siejama apie 4,9 proc. šio duomenyno naujažodžių (kontaminacinių skolinių ir darinių)¹³, jie ir yra ta duomenų sanakaupa, kurios pagrindu norima nustatyti morfemizuotas atskalas, naudojamas lietuvių kalboje naujiems žodžiams daryti. Tiesa, toks skyrimas kiek sąlygiškas, nes ne visada būna aišku, ar tai kontaminacinis skolinys, ar išverstas arba padarytas lietuvių kalboje žodis, ypač kai pirminiai žodžiai yra skoliniai. Pavyzdžiui, daiktavardis *kavaholikas*, *-ė* gali būti padarytas ir lietuvių kalboje, ir išverstas iš kitų kalbų (plg. angl. *coffeeholic*). Daiktavardžio *dramedija* [*< drama + komedija* (angl. *dramedy* ← *drama + comedy*)] kontekstas rodo jį esant skolinį¹⁴. Naujažodis *kurjeristas*, *-ė* [*< kurjeris + karjeristas*] ‘kurjeris, siekiantis daryti karjerą’ pavartotas tekste, kuriame nurodomi ir šio žodžio kūrėjai lietuvių kalboje, nors kitu atveju galėtų būti ir skolintas.

Be to, ne visada galima tiksliai nustatyti, ar žodis yra kontaminacinis darinys, ar padarytas kitais būdais. Pavyzdžiui, be konteksto naujadaras *eurāsamtis* galėtų būti suprastas kaip dūrinys iš daiktavardžių *euras* ir *samtis* (‘samtis eurams semti’), tačiau kontekstas rodo ką kita:

Tikriausiai niekam dar neteko girdėti, bet Lietuvos kariuomenė kelis ar net keliolika kartų brangiau apsipirko virtuvės įrankių: šaukštų, peilių, samčių bei vieną iš garsiųjų auksinių samčių, arba kiaurasamčių, arba eurasamčių, jeigu galima taip pasakyti, kuris kariuomenei kainavo 258-is eurus. (*delfi.lt/video*, 2016-09-11).

Tikėtina, kad *eurasamtis* pasidarytas kontaminacijos būdu sudėjus žodžius *euras* ir *kiaurasamtis*.

Kitas pavyzdys. Naujadaras *driskuomenė* gali būti padarytas iš daiktavardžio *driskius* su priesaga *-uomenė*, bet jis buvo sukurtas karo Ukrainoje kontekste, turint galvoje driskiais vadinamą Rusijos kariuomenę, tad gali būti laikomas ir kontaminaciniu dariniu iš daiktavardžių *driskius* + *kariuomenė*. Todėl ND *driskuomenė* žymima kaip galimas kontaminacinis darinys.

Taigi ND aprašant duomenis, ieškoma patvirtinimo kitakalbiuose žodynuose ir duomenynuose, nagrinėjamas vartosenos kontekstas. Straipsnio

¹³ Kontaminacinių skolinių ir darinių ND tolygiai, nors nežymiai, daugėja; jų santykis įvairiais metais yra bemaž lygus ir nedaug keičiasi (2014–2021 m. kiekybinius duomenis žr. Murmulaitytė 2021: 98, 107).

¹⁴ Viešojoje lietuvių kalbos vartosenoje *dramedija* fiksuota ne vėliau kaip 2005 m. tekstuose, kuriuose kalbama apie užsienio realijas (*Kartu su Bahmano Ghobadi kūriniu Lietuvos žiūrovai galės susipažinti su Woody Alleno **dramedija** „Melinda ir Melinda“ [...] bernardinai.lt*, 2005).

objektui – morfemizuotų atskalų susidarymui lietuvių kalboje – kontaminacinių darinių kilmė gana svarbi, norint suprasti, kas skatina šį procesą ir kaip jis vyksta. Tačiau turėtina galvoje, kad dėl galimų įvairių interpretacijų, taip pat dėl to, kad su naujažodžiais susijusi informacija nuolat kinta (atsirandant daugiau duomenų, gali būti keičiamas kilmės, reikšmės aiškinimas), tyrimų rezultatai negali būti labai tikslūs.

Iš visų 440 su kontaminacija susijusių naujažodžių 264 (60 proc.) yra pavieniai, t. y. ND nėra fiksuota, kad jų turimos atskalos lietuvių kalbos vartosenoje kartotųsi, plg.:

gustnadas (angl. *gustnado* [*< gust front tornado; gust* ‘(vėjo) šuoras’]) ‘audros debesų sukeltas paviršinis oro sūkurys’;

meškelionė [*< meška + kelionė*] ‘meškinų šeimos kelionė’.

Iš jų kiek mažiau kaip pusė (118) yra kontaminaciniai skoliniai, kiti (146) – vertiniai arba lietuvių kalboje padaryti kontaminaciniai dariniai.

Pasikartojančių atskalų turi 40 proc. (176) ND fiksuotų su kontaminacija susijusių naujažodžių (iš jų 84 kontaminaciniai skoliniai ir 72 vertiniai bei dariniai). Jie ir yra tikrasis atskalų morfemizacijos tyrimo objektas. Straipsnio Priede pateikiama informacija apie ND fiksuotus lietuvių kalboje pasidarytus ar išverstus naujažodžius, turinčius du ir daugiau kartų pasikartojančių atskalų.

2.2. Skolintų kontaminacinių darinių „išardymas“ iki atskalų

Į lietuvių kalbą kaip skoliniai atėję žodžiai, kurie tik kilmės kalbose yra kontaminaciniai dariniai¹⁵, lietuvių kalbos atžvilgiu laikomi ištisiniais, darybiškai neskaidomais, pavyzdžiui:

flurona (angl. *flurona* [*< flu* ‘gripas’ + *corona* ‘korona(virusas)’]) ‘gripo ir koronaviruso sukeltos COVID-19 ligos derinys’;

podkastas (podkestas) (angl. *podcast* [*< iPod* ‘aipodas’ („Apple“ bendrovės 2001 m. sukurtas nešiojamasis muzikos grotuvas) + *broadcast* ‘laida’]) ‘tinkla-laidė – internetinė (prenumeruojama, parsisiunčiama) garsinio ar vaizdinio formato laida’.

2.2.1. Skaidūs kontaminaciniai skoliniai. Kontaminaciniai dariniai konstruojami taip, kad kilmės kalboje adresatas galėtų juos dekoduoti – „išardyti“,

¹⁵ Reikia pripažinti, kad gebėjimas „išardyti“ kontaminacinius skolinius yra gana subjektyvus. Pavyzdžiui, anglų kalbos vartotojai ne visada atpažįsta kontaminacinius darinius *quasar* [*< quasi + stellar*] (Lehrer 1996: 363), *pulsar* [*< pulsating + star*] ir pan.

atpažinti į vieną žodį sulietus kelis savarankiškus žodžius ir tokiu būdu suvokti jų reikšmę. Pasiskolinti į kitas kalbas, jie taip pat gali būti dekoduojami. Todėl ši skolinių grupė neišleistina iš akių ir lietuvių kalboje, nes kaip tik dalis jai priklausančių skolinių skatina ir lietuvių kalbos kontaminacijos reiškinį. Priežastis ta, kad bent dalis kalbos vartotojų (ypač tų, kurie moka kitų kalbų) tokius skolinius dažnai suvokia kaip skaidžius, iššifruoja pirminius kilmės kalbos žodžius, juolab kad kai kurie iš jų vartojami ir lietuvių kalboje kaip skoliniai. Keli tokių kontaminacinių skolinių pavyzdžiai:

banksteris (angl. *bankster* [< *banker* + *gangster*]) ‘nesąžiningas bankininkas, užsiimantis nusikalstama bankine veikla’;

rašizmas (rus. *пауизм*, angl. *rashism* [< *Pauua* ‘angliškas Rusijos pavadinimas pagal tarimą’ + *фауизм* ‘fašizmas’]) ‘XXI amžiaus pradžios nusikalstamo Rusijos režimo ideologija ir praktika’;

sekstingas (angl. *sexting* [< *sex* ‘seksas’ + *texting* ‘žinučių rašymas, žinutiniškas’]) ‘keitimasis erotiniais vaizdais (dažnai – savo nuotraukomis) elektroninėje terpėje, paprastai siunčiant trumpąsias žinutes arba el. laiškus’;

tviteratūra (angl. *twitterature* [< *Twitter* ‘tviteris’+ *literature* ‘literatūra’]) ‘trumpas (dažniausiai iki 140 simbolių) meninis tekstas, sukurtas socialiniame tinkle tviteryje („Twitter“) ar jam pritaikytas’.

2.2.2. Kontaminaciniai skoliniai su pasikartojančiomis atskalomis. Kai kurie kontaminaciniai skoliniai turi tokių pasikartojančių atskalų, su kuriomis lietuvių kalboje, ND duomenimis, kontaminacinių darinių dar nėra padaryta¹⁶. Pavyzdžiui:

-gingsai [< *legingsai* ‘tamprės – aptemptos kelnės’]: *džegingsai*, *megingsai*, *tregingsai*;

-(o)reksija [< *anoreksija* ‘valgymo sutrikimas’]: *alkoreksija*, *ortoreksija*, *streso-reksija*, *tanoreksija*;

-taras, -ė [< *vegetaras*, -ė ‘kas nevalgo gyvulinės kilmės maisto’]: *fleksitaras*, -ė, *pesketaras*, -ė;

-tyvistas, -ė [< *aktyvistas*, -ė ‘aktyvizmo propaguotojas, siekiantis politinių ar socialinių tikslų’]: *haktyvistas*, -ė, *kliktyvistas*, -ė, *slaktyvistas*, -ė;

-teinmentas [< *enterteinmentas* ‘pramoga, pasilinksminimas’]: *infoteinmentas*, *politeinmentas*;

-tleris [< *Hitleris*]: *kitleris*, *putleris*;

-tronika [< *elektronika*]: *animatronika*, *infotronika*, *mechatronika*, *spintronika* ir kt.

Jeigu bent vienas kontaminacinių skolinių dėmuo, t. y. atskala, kartojasi keliuose skoliniuose, tai kalbos vartotojams sudaro prielaidas tokį dėmenį išskirti

¹⁶ Tokios atskalos į Priedo lentelę neįtrauktos.

kaip naujų žodžių darymo priemonę. Kadangi tai nuolat vykstantis procesas, galime matyti ir atskalų morfemizacijos užuomazgų, ir išsiplėtojusių žodžių lizdų su ta pačia atskala. Pavyzdžiui, su kai kuriomis kontaminacinių skolinių atskalomis ND fiksuota po vieną darinį pačioje lietuvių kalboje:

–**ganas**, –**ė** [< *veganos*, –*ė* ‘kas griežtai riboja maitinimąsi tik augaliniu maistu’]: *friganas*, –*ė*; liet. *veryganas*, –*ė* ‘blaivininkas, aktyviai palaikantis sveikatos ministro Aurelijaus Verygos alkoholio kontrolės griežtinimo politiką’;

–**kinis** [< *bikinis*]: *burkinis*, *feiskinis*, *mankinis*, *monokinis*, *tankinis*; liet. *trikinis* (‘trijų dalių maudymosi kostiumas, įskaitant pandeminę veido kaukę’);

–**nezas** [< *majonezas*]: *veganezas*; liet. *batonezas* ‘batono riekė, užtepta majonezu’ (šiuo atveju atskalos reikšmė ne visai išlaikyta: lietuvių kalboje su ja padarytas naujažodis reiškia ne majonezo rūšį, o užkandį su majonezu);

–**zotas** [< *rizotas*, italų k. *risotto*]: *orzotas*; liet. *grizotas* ‘grikių rizotas (grikliai vietoj ryžių)’.

„Išardžius“ kontaminacinius skolinius, jų atskalų semantinė generalizacija persikelia ir į lietuvių kalbą, pavyzdžiui:

dyzelgeitas (angl. *dieselgate* [< *diesel* ‘dyzelis’ + *-gate* ‘-geitas’ < *Watergate*]) „Volkswagen“ dyzelinių automobilių taršos duomenų klastojimo skandalas’;

Orlengeitas (angl. *Orlengate* [< lenkų k. „Orlen“ (Lenkijos energetikos bendrovė – naftos perdirbimo koncernas, valdantis degalinių tinklą Europoje) + angl. *-gate* ‘-geitas’] ‘2002–2004 m. trukęs didžiausios Lenkijos naftos bendrovės „PKN Orlen“ skandalas dėl galimų ryšių su Rusija’;

picageitas (angl. *pizzagate* [< ital. *pizza* ‘pica’ + *-gate* ‘-geitas’] ‘skandalas, kilęs 2016 m. per prezidento rinkimų kampaniją dėl JAV picerijos, netiesiogiai siejamos su vienos iš kandidatų – Hilary Clinton – rinkimų kampanijos vadovu’.

Perpratus, kad dėmuo *-geitas* reiškia didelio masto dažniausiai politinį skandalą, lietuvių kalboje su juo pradėti daryti nauji žodžiai įvairiems skandaliniams Lietuvos įvykiams pavadinti:

Grigeogeitas ‘skandalas dėl įmonės „Grigeo Klaipėda“, dideliu mastu teršusios Kuršių marias’;

kalafiorgeitas ‘skandalas, kurį Lietuvoje žmonės sukėlė dėl itin išaugusių kainų’;

koldūngeitas ‘skandalas, kuris Lietuvoje kilo dėl bakterijomis užkrėstų koldūnų ir šį faktą galėjusios nusišluoti Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos, taip pat dėl su tuo susijusio vieno Seimo nario’ ir kt.

Dažniausios (mažėjimo tvarka) iš kontaminacinių skolinių išskirtos atskalos, turinčios ne mažiau kaip po du darinius (ar vertinius) lietuvių kalboje, yra šios: *-(m)obilis*, *-nomika*, *-geitas*, *-matas*, *-(a)holikas*, *-ė*, *-demija*, *-busas* (žr. Priedą).

Straipsnyje iki šiol pateikti atskalų pavyzdžiai – žodžio galo atskalos. Jų funkcijos panašios į sufiksoidų. Žodžio pradžios atskalų ND fiksuota gerokai mažiau, jos visos atėjo su skoliniais ir yra panašios į prefiksoidus, plg.:

e- [< *elektroninis*, -ė]: *emeilas, esportas*¹⁷.

robo- [< *robotas*]: *robotofilija, robotaksi, robotankas*; liet. *robotitė, robošuo*.

šoko- [< *šokoladas*]: *šokočino, šokoholikas, -ė*.

Užsienio mokslinėje literatūroje daugiausia nagrinėjami beveik nesiskolinančios iš kitų kalbų anglų kalbos kontaminaciniai dariniai, tad hibridinių darinių aspektas ten neaktualus. Kitų kalbų tyrimų šiuo aspektu dar nesama daug, tačiau pačių duomenų daugėja, ir svarbiausia jų ypatybė ta, kad skolintasis dėmuo dažniausiai būna iš anglų kalbos (plg. lenkų – Konieczna 2012: 51–56; ispanų – Balteiro 2017: 1–14; serbų – Tomić 2022a: 409–428).

Iš aptartų atvejų matyti, kad kontaminacinių skolinių, nors toli gražu ne visų, su pasikartojančiomis atskalomis lizdai yra potencialūs atskalų „tiekėjai“ į lietuvių kalbą ir sudaro pagrindą atskaloms formuotis lietuvių kalboje. Jos tampa morfemizuotos, semantiškai apibendrintos ir skatina reguliarius naujų žodžių darymo modelius. Esminė šio proceso sąlyga – turi būti suvokiama kontaminacinių skolinių sandara, kad būtų galima juos „išardyti“ iki atskalų ir šias panaudoti naujiems žodžiams daryti.

2.3. Atskalų morfemizacija lietuvių kalbos žodžių pagrindu

Nebūtų galima teigti, kad lietuvių kalboje iki XXI a. atskalų morfemizacijos iš viso nebūta. Tačiau tai tik pavieniai atvejai, kurių būtų galima aptikti nagrinėjant, tarkim, XX a. grožinės lietuvių literatūros ar publicistikos tekstynų naujažodžius. Vienu iš pavyzdžių galima laikyti leksikalizuotą atskalą *niolika*, atskeltą nuo skaitvardžių 17–19 ir apibendrintą apytikrio skaičiaus, išsitenkančio šiame intervale, reikšme. Ji vartojama ir kaip darinių dėmuo (plg. *niolikmetis, -ė, niolikinis, -ė* ‘paauglys, jaunuolis iki dvidešimties metų’), ir kaip savarankiška leksema¹⁸.

¹⁷ Bendrinėje lietuvių kalboje tokie dariniai laikomi nenorminiais ir (arba) keičiami keliažodžiais atitikmenimis (*elektroninis paštas*), arba įforminami pagal rašybos taisykles: *e. sportas, el. sportas* ir pan.

¹⁸ Plg.: *Smalsu, koks jausmas stovėti šalia žmogaus ne niolika metų, o, pavyzdžiui, pusę amžiaus*. (instagram.com, 2029–10–07); *Vaikinių pasaulis – tai vieta, kur „niolikmečiai“ ir dvidešimtmečiai vyrai neturi daugiau ką nuveikti kaip tik girtauti ir pasakoti, kiek daug jie išgėrė praėjusią naktį [...]*. (15min.lt, 2008–10–11).

Nors lietuvių kalbos žodžių pagrindu padarytų kontaminacinių darinių nuosaikiai daugėja, didžioji jų dalis yra pavieniai atvejai, neturintys pasikartojančių atskalų, pavyzdžiui:

geldija [*< gelda + eldija*] ‘šmaikštus nusistekėnusių rusų laivo pavadinimas’;

kiauradiatorius [*< kiauras + radiatorius*] ‘prakiuręs radiatorius’;

picelinas [*< pica + cepelinas*] ‘pica, tiekama su perpjautu cepelinu viršuje’.

Palyginti su aptartomis kontaminacinių skolinių pagrindu susiformavusiomis atskalomis, pačioje lietuvių kalboje iš savakilmių žodžių ar įsigalėjusių skolinių atskeltų dėmenų kol kas yra vienas kitas. Besiformuojančiomis ir perspektyvomis lietuviškomis atskalomis galima laikyti atskalas *-stogos* [*< atostogos*] ir *-(l)ėdos* [*< Kalėdos*]. Atskala *-stogos* atsirado verčiant iš anglų kalbos kontaminacinius darinius, ir kol kas su ja fiksuoti keturi naujažodžiai: *darbostogos*, *ornitostogos*, *spatostogos*, *sportostogos* (skaitant straipsnio korektūrą, – ir *vasarostogos*).

Su atskala *-(l)ėdos* fiksuoti du naujadarai: *Klaikėdos* ir *Oktalėdos*, taigi jos dar negalima laikyti morfemizuota, bet ji, nors ir nulemta vartosenos sezoniškumo, yra gerai atpažįstama, tad ateityje gali tapti naujų darinių pagrindu.

ND tame pačiame tekste fiksuoti keturi kontaminaciniai dariniai – hibridiniai menamų mėnesių pavadinimai *vasgužė*, *vaslandis*, *vasovas*, *vasželis* su pradžios atskala *vas-* [*< vasaris*] ir reiškia mėnesių, turinčių vasariui būdingų ypatybių, pavadinimus. Jie situaciniai, vienkartiniai ir naujų žodžių neturėtų generuoti, tad ši atskala neturėtų toliau morfemizuotis.

Problemiška yra naujažodžių dėmenų *-saka* ir *-ėdra*¹⁹ interpretacija. Su dėmeniu *-saka*, kuris apima morfemą *-sak-* su galūne *-a* ir susidaro dūrinuose iš daiktavardžio ir veiksmazodžio *sekti* (plg. *tautosaka*), ND fiksuoti trys dariniai: *eurosaka*, *okupantsaka* ir *vatosaka*. Jie semantiškai nėra atitrūkę nuo pirminio žodžio *tautosaka* ir padaryti pagal jos analogiją, tačiau, jei tokių darinių daugės, *-saka* gali resemantizuotis – tapti bendresnę reikšmę su ironišku atspalviu turinčia atskala ‘nebūtų dalykų pasakojamasis žanras, susijęs su tuo, kas pasakyta pirmąjį dėmenį atitinkančiu žodžiu’. Tačiau šį dėmenį laikyti tikrąja atskala keblu dėl jos morfeminės kilmės.

Su dėmeniu *-ėdra* ND fiksuoti septyni dariniai: *batonėdra*, *čiulpėdra*, *knygėdra*, *ledėdra*, *musėdra*, *rusėdra*, *trešnėdra*. Kol buvo fiksuotas tik vienas darinys *trešnėdra*, D. Murmulaitytė (Murmulaitytė 2021: 91–92) jį interpretavo kaip analoginį (ne kontaminacinį) darinį:

Greičiausiai pagal *žmogėdros* analogiją pasidarytas autorinis darinys *trešnėdra* ‘trešnių ēdrūnas’ (*: trešnės + esti (ėda, ėdė) + -ra*), kontaminacija (*trešnės + žmogėdra*) šiuo atveju

¹⁹ Šis elementas į Priedą neįtrauktas, nes ND jį turintys naujažodžiai priskirti prie galimų kontaminacinių darinių.

galbūt mažiau tikėtina. Daiktavardžio ir būdvardžio dūrybos (: *trešnės + ėdrus, -i*) galimybė atmesta dėl šio sandūros tipo retumo [...].

Darinių su *-ėdra* gausėjimas rodo tipiską atskalos formavimąsi, kai tiesioginis semantinis ryšys su pirminiu žodžiu *žmogėdra* nutrūksta ir dėl semantinės generalizacijos šis dėmuo įgauna bendresnę reikšmę 'kas ėdrus to, kas pasakyta pirmąjį dėmenį atitinkančiu žodžiu'.

Aptarus lietuvių kalboje vartojamas morfemizuotas skolintas ir besiformuojančias savakilmes atskalas, matyti, kad jų skyrimas daug priklauso nuo turimų duomenų kiekio. Negausūs atskalą turintys kontaminaciniai dariniai dažniausiai rodo tos atskalos morfemizacijos procesą tik prasidėjus, kai dar išlaikomas semantinis ryšys su pirminiu žodžiu, o darinių daugėjimas lemia atskalų semantinę ir darybinę autonomiškumą.

IŠVADOS

1. Kontaminacinių skolinių ir kontaminacinių darinių vartojimo dažnumas gali paskatinti jų dėmenų – atskalų – reinterpretaciją ir sudaro prielaidas su jomis kurti naujus darinius. Morfemizuotų atskalų susidarymas – procesas, kurio rezultatai išryškėja diachroniškai. Todėl tiriant šiuos ne itin dažnus, nelengvai aptinkamus ir ne visada vienodai apibrėžiamus kalbos reiškinius, kurie reikalauja nuolat stebėti vartoseną ir kaupti naujus duomenis, atsiranda nemažai neapibrėžtumo bei galimų įvairių interpretacijų. Kadangi su naujažodžiais susijusi informacija (kilmės, reikšmės aiškinimas) gali kisti priklausomai nuo atsirandančių naujų duomenų, išvadas patikimiau galima daryti tik iš konkretaus duomenų kiekio tam tikru laikotarpiu.

2. Atskalos, kaip nemorfeminės kontaminacinių darinių dalys, laikomos tarpiniais elementais tarp afiksų ir šaknų. Jos savo kilme skiriasi ir nuo afiksoidų (plg. *bio-*, *eko-*, *neuro-*; *-grafija*, *-logija* ir pan.), kurie yra pastovūs vieno žodžio pradžios ar pabaigos trumpiniai, reguliariai naudojami naujiems žodžiams daryti ir išlaikantys semantinę ryšį su šaknimis. Kontaminacinių darinių kilmės interpretacija iš esmės lemia ir požiūrį į atskalų susidarymą: vienais atvejais galima kalbėti apie vertinius, kitais – apie originalią naujadarų darybą su skolintomis ar savakilmėmis atskalomis pačioje lietuvių kalboje.

3. Svarbiausi atskalų požymiai šie:

3.1. Atskalos – laike kintanti kategorija, galinti pereiti morfemizacijos ir semantinės reinterpretacijos procesą – tapti darybos morfema (paprastai – afiksoidu), o kai kada ir savarankiška leksema (plg. angl. *hamburger* → *burger*).

Ši polinkį lemia vartojimo dažnumas, produktyvumas ir dėl to susiklostantis semantinis savarankiškumas.

3.2. Į morfemizaciją linkusios atskalos gali būti panašios į afiksoidus:

3.2.1. rečiau – į prefiksoidus, kai dedamos prie antrojo pamatinio žodžio (*robošuo* < *robo-* + *šuo*) arba kitos atskalos (*šokoholikas*, *-ė* < *šoko-* + *-holikas*);

3.2.2. dažniau – į sufiksoidus, kai dedamos prie pirmojo pamatinio žodžio (*griponomika* < *gripas* + *-nomika*) arba kitos atskalos (*šokoholikas*, *-ė* < *šoko-* + *-holikas*).

4. Ištyrus Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyne (ND) iki 2023 m. gegužės pabaigos fiksuotus 440 su kontaminacija susijusių (skolintų ir lietuvių kalboje padarytų ar išverstų) naujų žodžių, paaiškėjo, kad daugiausia atskalų į lietuvių kalbą ateina su kontaminaciniais skoliniais iš anglų kalbos. Dažnai vartojami šie skoliniai skatina kontaminacinių darinių su jų atskalomis darybą lietuvių kalboje (plg. skolinius *influenceris*, *-ė*, *finfluenceris*, *-ė*, *granfluenceris*, *-ė*, *unfluenceris*, *-ė* ir su atskala *-(flu)enceris*, *-ė* padarytus lietuvių kalbos naujadarus *burbulenceris*, *-ė*, *išsigimenceris*, *-ė*). Dažniausios su skoliniais atėjusios atskalos (mažėjimo tvarka) yra *-(m)obilis*, *-nomika*, *-geitas*, *-matas*, *-(a)holikas*, *-ė*, *-demija*, *-busas*, *-(k)alipsė*, *-(flu)enceris*, *robo-*. Taigi į dažnai lietuvių kalboje vartojamus kontaminacinius skolinius galima žiūrėti kaip į potencialius morfemizuotų atskalų šaltinius naujiems žodžiams daryti lietuvių kalboje. Besiformuojančiomis lietuviškomis atskalomis galima laikyti atskalas *-stogos* [< *atostogos*] ir *-(l)ėdos* [< *Kalėdos*].

5. Lietuvių kalboje atskalų morfemizacijos procesas vyksta dėsningai, panašiai kaip ir kitose Europos kalbose. Žvelgiant sinchroniškai, dalis nagrinėtų pasikartojančių atskalų yra neproduktyvios, būdingos tik kontaminaciniams skoliniams, dalis morfemizuojausi (linkusios virsti afiksoidais), retais atvejais – leksikalizuojasi (plg. *holikas* ‘kas turi priklausomybių’).

6. Atskaloms būdinga semantinė reinterpretacija, atitraukianti jas nuo pirminio žodžio reikšmės: vyksta atskalos reikšmės generalizacija arba (rečiau) specializacija.

7. Nagrinėjant kontaminacinius darinius, išryškėjo analoginių darinių problema (ji keliama ir užsienio autorių). Analogija dažnai būna pirmas žingsnis, sudarantis prielaidą formuoti morfemizuotoms atskaloms, tačiau ne visada įmanoma nustatyti, ar naujas žodis yra pagal jau esamo žodžio analogiją sukurtas kontaminacinis darinys, kai perimtas pradinio darinio modelis, ar vedinys (dūrinys), padarytas su naujai susiformavusia morfemizuota atskala.

8. Tirti naujažodžius su morfemizuotomis atskalomis, įgaunančiomis reguliarios darybos priemonės statusą, derėtų tradicinei (morfologinei) žodžių darybai, tačiau pačios šio reiškinių ištakos ir toliau turėtų likti kaip kontaminacijos tyrimų objektas.

ŠALTINIAI

MD – *Macmillan Dictionary*. Prieiga internete: <https://www.macmillandictionary.com>.

ND – Miliūnaitė R., Aleksaitė A. Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas [Tęstinis internetinis žinynas nuo 2011 m.], sud. R. Miliūnaitė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/naujazodziai> [žiūrėta 2023 m. kovo–gegužės mėn.].

TŽŽ – *Tarptautinių žodžių žodynas*, red. D. Svetikienė, Vilnius: Alma littera, 2013.

LITERATŪRA

Aleksaitė Agnė 2021: Lexical Blends in the Lithuanian Language: The Case of *The Database of Lithuanian Neologisms*. – *Buletin Științific, seria A, Fascicula Filologie / Scientific Bulletin, A Series, Philology Fascicle* 30, 17–34. Prieiga internete: <https://journals.indexcopernicus.com/search/article?articleId=3278576>.

Aleksaitė Agnė 2022: *Lietuvių kalbos naujažodžių daryba (2011–2019 m. Naujažodžių duomenyno pagrindu)*: daktaro disertacija, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Arndt-Lappe Sabine, Plag Ingo 2013: The Role of Prosodic Structure in the Formation of English Blends. – *English Language and Linguistics* 17(3), 357–563. DOI: doi.org/10.1017/S1360674313000154.

Balteiro Isabel 2017: Emerging Hybrid Spanish-English Blend Structures: ‘Summergete con socketines’. – *Lingua* 205, 1–14. DOI: doi.org/10.1016/j.lingua.2017.12.010.

Bauer Laurie 2005: The Borderline Between Derivation and Compounding. – *Morphology and Its Demarcations*, eds. W. U. Dressler, D. Kastovsky, O. E. Pfeiffer, F. Rainer, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 97–108.

Bauer ir kt. 2013: Bauer Laurie, Lieber Rochelle, Plag Ingo. *The Oxford Reference Guide to English Morphology*, Oxford: Oxford University Press. DOI: doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198747062.001.0001.

Beliaeva Natalia 2019: Blending Creativity and Productivity: On the Issue of Delimiting the Boundaries of Blends as a Type of Word Formation. – *Lexis [Online]* 14, 1–22. DOI: doi.org/10.4000/lexis.4004.

Bombi Raffaella 2017: Anglicisms in Italian: Typologies of Language Contact Phenomena with Particular Reference to Word-Formation Processes. – *Towards a New Standard: Theoretical and Empirical Studies on the Restandardization of Italian*, eds. M. Cerruti, C. Crocco, S. Marzo, Berlin: De Gruyter Mouton, 269–292. DOI: doi.org/10.1515/9781614518839-010.

- Cacchiani Silvia 2016: On Italian Lexical Blends: Borrowings, Hybridity, Adaptations, and Native Word Formations. – *Crossing Languages to Play with Words: Multidisciplinary Perspectives*, eds. S. Knospe, A. Onysko, M. Goth, Berlin, Boston: De Gruyter, 305–336. DOI: doi.org/10.1515/9783110465600-015.
- Callies Marcus 2016: Of Soundscapes, Talkathons and Shopaholics: On the Status of a New Type of Formative in English (and Beyond). – *STUF – Language Typology and Universals* 69(4), 1–22. DOI: doi.org/10.1515/stuf-2016-0021.
- Correia Saavedra David 2016: Automatically Identifying Blend Splinters that Are Morpheme Candidate. – *Digital Scholarship in the Humanities* 31(1), 55–71. DOI: doi.org/10.1093/llc/fqu059.
- Gries Stefan Th. 2004: Shouldn't It Be *breakfunch*? A Quantitative Analysis of Blend Structure in English. – *Linguistics* 42(3), 639–667.
- Gries Stefan Th. 2012: Quantitative Corpus Data on Blend Formation: Psycho- and Cognitive-Linguistic Perspectives. – *Crossdisciplinary Perspectives on Lexical Blending*, eds. V. Renner, F. Maniez, P. J. L. Arnaud, Berlin: De Gruyter Mouton, 145–167.
- Grlj Tanja 2022: Blending as a Word-Formation Process: A Comparative Analysis of Blends in English and French. – *Vestnik za tuje jezike / Journal for Foreign Languages* 4(1), 85–106. DOI: doi.org/10.4312/vestnik.14.85–106.
- Hamans Camiel 2021: A Lesson for Covidiot About Some Contact Induced Borrowing of American English Morphological Processes into Dutch. – *Studia Anglica Posnaniensia* 56(s1), 659–691. DOI: doi.org/10.2478/stap-2021-0009.
- Inčiuraitė-Noreikienė Lina 2015: Lietuvių kalbos dūriniai su neoklasikiniais dėmenimis. – *Baltistica* 50(2), 245–259. Prieiga internete: <http://www.baltistica.lt/index.php/baltistica/article/view/2238>.
- Jurado Alejandro B. 2019: A Study on the 'wordgasm': The Nature of Blends' Splinters. – *Lexis: Journal of English Lexicology* [Online] 14, 1–51. Prieiga internete: <http://journals.openedition.org/lexis/3916>. DOI: doi.org/10.4000/lexis.3916.
- Kabašinskaitė Birutė 1998: *Lietuvių kalbos liaudies etimologija ir artimi reiškiniai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Keinys Stasys 1999: *Bendrinės lietuvių kalbos žodžių daryba*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Konieczna Ewa 2012: Lexical Blending in Polish: A Result of the Internationalisation of Slavic Languages". – *Cross-Disciplinary Perspectives on Lexical Blending*, eds. V. Renner, F. Maniez, P. J. L. Arnaud, Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 51–74. DOI: doi.org/10.1515/9783110289572.51.

Lalić-Krstin Gordana 2008: Portmanteau Animals and Their Portmanteau Names in English and Serbian. – *English Language and Literature Studies: Structures Across Culture*, international conference proceedings 1, eds. K. Rasulić, I. Trbojević Milošević, Belgrade: Faculty of Philology of the University of Belgrade, 231–239.

Lehrer Adrienne 1996: Identifying and Interpreting Blends: An Experimental Approach. – *Cognitive Linguistics* 7(4), 359–390. DOI: doi.org/10.1515/cogl.1996.7.4.359.

Lehrer Adrienne 2007: Blendalicious. – *Lexical Creativity, Texts and Contexts. Studies in Functional and Structural Linguistics* 58, ed. J. Munat, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 115–133.

Ločmele Gunta, Veisbergs Andrejs 2011: The Other Polysystem: The Impact of Translation on Language Norms and Conventions in Latvia. – *Contexts, Subtexts and Pretexts: Literary Translations in Eastern Europe and Russia*, ed. B. J. Baer, Amsterdam: John Benjamins, 295–316. DOI: doi.org/10.1075/btl.89.23lo269.

Mattiello Elisa 2013: *Extra-Grammatical Morphology in English. Abbreviations, Blends, Reduplicatives, and Related Phenomena*, Berlin, Boston: Mouton de Gruyter.

Mattiello Elisa 2018: Paradigmatic Morphology Splinters, Combining Forms, and Secreted Affixes. – *SKASE Journal of Theoretical Linguistics* 15(1), 2–22. Prieiga internete: http://www.skase.sk/Volumes/JTL36/pdf_doc/01.pdf.

Miliūnaitė Rita 2014: Naujieji kontaminaciniai dariniai lietuvių kalboje. – *Acta Linguistica Lithuanica* 71, 246–264. Prieiga internete: <http://journals.lki.lt/actalinguisticalithuanica/article/view/930/1020>.

Miliūnaitė Rita 2022: *Įvairuojantys ir nauji lietuvių kalbos reiškiniai XXI a. pradžioje: sistematika ir pokyčių kryptys*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. DOI: doi.org/10.35321/e-pub.42.lietuviu-kalbos-pokyciai.

Murmulaitytė Daiva 2018: Kontaminacija ir lietuvių kalbos naujadarai. – *Kalba ir kontekstai* 8(1), 60–70. Prieiga internete: <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:31651794/datastreams/MAIN/content>.

Murmulaitytė Daiva 2020: Naujųjų dūrinių analizės ir klasifikacijos galvosūkių. – *Acta Linguistica Lithuanica* 82, 34–51. Prieiga internete: <http://journals.lki.lt/actalinguisticalithuanica/article/view/1023/1398>. DOI: doi.org/10.35321/all82-02.

Murmulaitytė Daiva 2021: *Naujažodžių darybos ir morfemikos tyrimų perspektyvos (Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyno atvejis)*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. DOI: doi.org/10.35321/e-pub.16.naujadaros-tyrimu-perspektyvos.

- Pharies David A. 1987: Blending in Spanish Word-Formation. – *Romanistisches Jahrbuch* 38(1), 271–289. DOI: doi.org/10.1515/9783110244946.271.
- Ralli Angela 2020: Affixoids: An Intriguing Intermediate Morphological Category. – *Complex Words. Festschrift to Laurie Bauer*, ed. by L. Körtvélyessi, P. Štekauer, Cambridge: Cambridge University Press, 217–240.
- Renner Vincent 2015: Lexical Blendings as Wordplay. *Wordplay and Metalinguistic / Metadiscursive Reflection*, ed. by A. Zirker, E. Winter-Froemel, Berlin, Munich, Boston: Walter de Gruyter, 119–133. DOI: doi.org/10.1515/9783110406719-006.
- Renner Vincent 2018: Structural Borrowing in Word-Formation: An Exploratory Overview. – *SKASE Journal of Theoretical Linguistics* 15(2), 2–12.
- Rio-Torto Graça, Sandrini Rafael 2022: ‘Splinter’ na língua portuguesa: concepções e padrões de formação. – *Língua portuguesa: temas em filologia e linguística histórica*, natival A. S. Neto, A. V. dos Santos, H. I. de Oliveira Nascimento [Organizadores], Feira de Santana, UEFS Editora, 108–116.
- Rutkienė Lina 2019: Hibridiniai statybos terminijos dūriniai su klasikiniiais prepoziciniai sietiniai kamieniai. – *Terminologija* 26, 140–161. Prieiga internete: <https://journals.lki.lt/terminologija/article/view/381/460>. DOI: doi.org/10.35321/term26-07.
- Stamenov Christo 2015: Borrowing Word-Formation: *-ing* Suffixation and Blending in Bulgarian. – *Съпоставително езикознание* [Săpostavitelno ezikoznanie] / *Contrastive Linguistics* 40(3), 163–197.
- Štekauer Pavol 2000: *English Word-Formation: A History of Research, 1960–1995*, Tübingen: Narr.
- Tomić Gorica R. 2019: On a New Type of Word-Forming Element in Serbian. – *Филолог* [Filolog] 20, 248–266. DOI: doi.org/10.21618/fil1920248t.
- Tomić Gorica R. 2022: Lexical Blends in Serbian: An Analysis of Morphosemantic Transparency. – *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини* [Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini] 52(3), 13–37. DOI: doi.org/10.5937/zrffp52-32090.
- Tomić Gorica R. 2022a: Hybrid English-Serbian and Serbian-English Lexical Blends in Serbian. – *Philologia Mediana* 14, 409–428. DOI: doi.org/10.46630/phm.14.2022.29.
- Urbutis Vincas 2009: *Žodžių darybos teorija, 2-asis leidimas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Word Formation with Splinters in the Lithuanian Language

SUMMARY

The spread of blend loanwords and formations in the contemporary Lithuanian language – just like in any other European language – has created a fertile soil for new models of word formation to thrive. One such model is word formation with elements of blend formations – morphemised splinters.

The goal of the article is to take a deep dive into the structure of blend loanwords and indigenous or translation blends making their way into the Lithuanian language, and to identify the trends concerning the usage of splinters to make new words in the Lithuanian language as such. The data were gathered from the online Database of Lithuanian Neologisms, which contained 440 words connected to blending as of late May 2023. Nearly half of these words are blends created in or translated into the Lithuanian language, while the rest are blend loanwords.

The article consists of a foreword, two chapters, conclusions, and an appendix: a list of the most common morphemised splinters involved in the formation of new words in the Lithuanian language. Chapter one features an overview of the topic of splinters in studies by foreign researchers. Chapter two describes the morphemised and semantically reinterpreted splinters in the usage of the Lithuanian language that are used to form new words.

The most common (in descending order) splinters distilled from blend loanwords that have at least two formations (or translations) in the Lithuanian language are as follows: *-(m)obilis*, *-nomika*, *-geitas*, *-matas*, *-(a)holikas*, *-ė*, *-demija*, *-busas*, *-(k)alipsė*, *-(flu)enceris*, *robo-*. Thus, blend loanwords used frequently in the Lithuanian language are potential sources of morphemised splinters for the formation of new words. Another trend follows the formation of Lithuanian splinters: *-stogos* [*< atostogos*, cf. *darbostogos* (Eng. *workation*), *ornitostogos* (Eng. *orniholidays*), *sportostogos* (Eng. *sportcation*)] and *-(l)ėdos* [*< Kalėdos* ‘Christmas’, cf. *Klaikėdos* (*Horristmas*, ‘a horrible Christmas’), *Oktalėdos* (*Oktaristmas*, ‘a Christmas by the band Oktava’)].

Įteikta 2023 m. birželio 15 d.

RITA MILIŪNAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva

rita.miliunaite@lki.lt

PRIEDAS. Dažniausios morfemizuotos atskalos ND naujažodžiuose

Morfemizuotos atskalos	Naujažodžių skaičius ND	Apibendrinta atskalos reikšmė	Atskalos kilmė (pagal TŽŽ)	Skoliniai su atskalomis	Vertiniai ir naujadarai su atskalomis
<i>-astika</i>	2	nusistebėjimą keliantis dalykas, pasakyta pirmąjį dėmenį atitinkančiu žodžiu	< <i>fantastika</i> < graik. <i>phantastikhē</i>	–	<i>kaunastika</i> <i>šlamštastika</i>
<i>-busas</i>	8	autobuso tipo transporto priemonė, skirta tam, kas pasakyta pirmąjį dėmenį atitinkančiu žodžiu	< <i>autobusas</i> < <i>auto-</i> (graik. <i>autos</i> ‘pats’) + < lot. (<i>omni</i>) <i>bus</i> ‘visiems’	<i>akvabusas</i> <i>papabusas</i> <i>šydlobusas</i> <i>velobusas</i>	<i>bibliobusas</i> <i>knygiabusas</i> <i>pasobusas</i> <i>skiepbusas</i>
<i>-demija</i>	9	masiškai plintantis reiškinys, susijęs su tuo, kas pasakyta pirmąjį dėmenį atitinkančiu žodžiu	< <i>epidemija</i> < graik. <i>epidēmia</i>	<i>dezinfodemija</i> <i>infodemija</i> <i>panikademija</i> <i>plandemija</i> <i>psichodemija</i> <i>sindemija</i> <i>tvindemija</i>	<i>pindemija</i> <i>skiepidemija</i>
<i>-estas</i>	2	užtepas, į kurio sudėtį įeina tai, kas pasakyta pirmąjį dėmenį atitinkančiu žodžiu	< <i>pesta</i> , ital. <i>pesto</i>	–	<i>krapestas</i> <i>morkestas</i>
<i>-(flu)enceris, -ė</i>	5	nuomonės formuotojų rūšis, siejama su tuo, kas pasakyta pirmąjį dėmenį atitinkančiu žodžiu	< <i>inflenceris, -ē</i> < angl. <i>inflencer</i>	<i>finfluenceris, -ė</i> <i>granfluenceris, -ė</i> <i>unfluenceris, -ė</i>	<i>burbulenceris, -ė</i> <i>išsigimenceris, -ė</i>

Morfemizuotos atskalos	Naujažodžių skaičius NID	Apibendrinta atskalos reikšmė	Atskalos kilmė (pagal TŽŽ)	Skoliniai su atskalomis	Vertiniai ir naujadarai su atskalomis
-geitas	12	didelio masto dažniausiai politinis ar su nusileptais valdžios veiksmais susijęs skandalas	angl. <i>gate</i> < <i>Watergate</i>	<i>dyzelgeitas</i> <i>Orlengėitas</i> <i>partigeitas</i> <i>picageitas</i> <i>sofageitas</i>	<i>Grigegeitas</i> <i>kalafiorgeitas</i> <i>klimatogeitas</i> <i>koldūngeitas</i> <i>kotletogeitas</i> <i>šūngeitas</i> <i>Paksogeitas</i> <i>Vanageitas</i>
-(a)holikas, -ė	11	kas turi priklausomybę nuo to, kas pasakyta pirmąjį dėmenį atitinkančiu žodžiu	< <i>alcoholikas</i> , -ė < angl. (a) <i>holic</i> ²⁰ < <i>alcoholic</i>	<i>seksoholikas</i> , -ė <i>šopaholikas</i> , -ė	<i>alachoholikas</i> , -ė <i>darboholikas</i> , -ė <i>energiholikas</i> , -ė <i>graikoholikas</i> , -ė <i>kavaholikas</i> , -ė <i>kinoholikas</i> , -ė <i>rūbaholikas</i> , -ė <i>šokoholikas</i> , -ė <i>tekstoholikas</i> , -ė
-(k)alipsė	6	pranašaujama katastrofiška pabaiga to, kas pasakyta pirmąjį dėmenį atitinkančiu žodžiu	< <i>apokalipsė</i> < graik. <i>apokalypsis</i>	<i>huaweikalipsė</i> <i>infokalipsė</i> <i>trumpokalipsė</i> <i>veipokalipsė</i>	<i>orokalipsė</i> <i>postkapitalipsė</i>

²⁰ Anglų kalboje pirmas kontaminacinis darinys su šia atskala *workaholic* ('darboholikas, -ė') fiksuotas dar 1947 m. (Mattiello 2018: 10).

Morfemizuotos atskalos	Naujažodžių skaičius NID	Apibendrinta atskalos reikšmė	Atskalos kilmė (pagal TŽŽ)	Skoliniai su atskalomis	Vertiniai ir naujadarai su atskalomis
-(<i>klo</i>)pedija	2	glausta susisteminta informacijos, siejamos su tuo, kas pasakyta pirmąjį dėmenį atitinkančiu žodžiu, sankaupa	< <i>enciklopedija</i> < graik. <i>enkyklopaideia</i>	<i>vikipedija</i>	<i>bumsiklopedija</i> <i>FIDIpeditja</i>
-(<i>l</i>)ėdos	2	Kalėdos, siejamos su tuo, kas pasakyta pirmąjį dėmenį atitinkančiu žodžiu	< liet. <i>Kalėdos</i>	–	<i>Klaikėdos</i> <i>Oktalėdos</i>
-(<i>m</i>)atas	12	automatinių įrenginių rūšis, siejama su tuo, kas pasakyta pirmąjį dėmenį atitinkančiu žodžiu	< <i>bankomatas</i> < <i>automatas</i> < graik. <i>automatos</i>	<i>picomatas</i> <i>taromatas</i>	<i>bilietomatas</i> <i>jezomatas</i> <i>kaukomatas</i> <i>krygomatas</i> <i>maistomatas</i> <i>mokomatas</i> <i>padangomatas</i> <i>parkomatas</i> <i>paštomatas</i> <i>plytomatas</i>
-(<i>m</i>)obilis	16	automobilių rūšis, siejama su tuo, kas pasakyta pirmąjį dėmenį atitinkančiu žodžiu	< <i>automobilis</i> < graik. <i>autos</i> + lot. <i>mobilis</i>	<i>banderomobilis</i> <i>bibliomobilis</i> <i>betmenomobilis</i> <i>betmobilis</i> <i>ginekomobilis</i> <i>pneumobilis</i> <i>putinmobilis</i> <i>reaninobilis</i>	<i>baudomobilis</i> <i>kaimobilis</i> <i>kalėdomobilis</i> <i>oromobilis</i> <i>skiepomobilis</i> <i>snaižiamobilis</i> <i>sniegomobilis</i> <i>žmonobilis</i>

Morfemizuotos atskalos	Naujažodžių skaičius NID	Apibendrinta atskalos reikšmė	Atskalos kilmė (pagal TŽŽ)	Skoliniai su atskalomis	Vertiniai ir naujadarai su atskalomis
<i>-nomika</i>	13	ekonomikos rūšis, siejama su tuo, kas pasakyta pirmąjį dėmenį atitinkančiu žodžiu	< <i>ekonomika</i> < graik. <i>oikonomikē</i>	<i>abenomika</i> <i>putinomika</i> <i>reiganomika</i> <i>tokenomika</i> <i>vanilonomika</i>	<i>dykonomika</i> <i>dovanomika</i> <i>geronomika</i> <i>griponomika</i> <i>kalėdonomika</i> <i>keistonomika</i> <i>laisvanomika</i> <i>mokonomika</i>
<i>-(o)rama</i>	4	plačiai aprėpiamas vaizdas, susijęs su tuo, kas pasakyta pirmąjį dėmenį atitinkančiu žodžiu	< <i>panorama</i> < graik. <i>pan-</i> + <i>horama</i>	<i>miriorama</i>	<i>Dovanorama</i> <i>kalėdorama</i> <i>koronorama</i>
<i>-(r)endumas</i>	3	referendumų rūšis, susijusi su tuo, kas pasakyta pirmąjį dėmenį atitinkančiu žodžiu	< <i>referendumas</i> < lot. <i>referendum</i>	<i>putirendumas</i>	<i>merorendumas</i> <i>okupendumas</i>
<i>robo-</i>	5	robotų rūšis pagal tai, kas pasakyta antrąjį dėmenį atitinkančiu žodžiu; kas siejama su robotais	< <i>robotas</i> < ček. <i>robot</i>	<i>robofilija</i> <i>robotaksi</i> <i>robotankas</i>	<i>robotitė</i> <i>robošuo</i>
<i>-saka</i>	3	nebūtų dalykų pasakojamasis žanras, susijęs su tuo, kas pasakyta pirmąjį dėmenį atitinkančiu žodžiu	< liet. <i>tautosaka</i>	–	<i>eurosaka</i> <i>okupantsaka</i> <i>vatosaka</i>

Morfemizuotos atskalos	Naujažodžių skaičius NID	Apibendrinta atskalos reikšmė	Atskalos kilmė (pagal TŽŽ)	Skoliniai su atskalomis	Vertiniai ir naujadarai su atskalomis
-stogos	5	atostogų rūšis, susijusi su tuo, kas pasakyta pirmąjį dėmenį atitinkančiu žodžiu	< liet. <i>atostogos</i>	–	<i>autostogos</i> <i>darbostogos</i> <i>ornitostogos</i> <i>spatostogos</i> <i>sportostogos</i>
-tonas	4	ilgai trunkančios varžytuvės, susijusios su tuo, kas pasakyta pirmąjį dėmenį atitinkančiu žodžiu	< <i>maratonas</i> < graik. <i>Marathon</i> (vietovardis)	<i>biohakatonas</i> <i>hakatonas</i>	<i>idėjatonas</i> <i>perkatonas</i>
-tronas	3	elektroninis įrenginys, susijęs su tuo, kas pasakyta pirmąjį dėmenį atitinkančiu žodžiu	< <i>elektronas</i> < graik. <i>ēlektron</i>	<i>lochatronas</i>	<i>meškatronas</i> <i>sveikatronas</i>